

Prof. dr Milan ŽARKOVIĆ,
diplomirani pravnik
doc. dr Dag KOLAREVIĆ,
psiholog
doc. dr Zvonimir IVANOVIĆ,
diplomirani pravnik

Pregledni članak
UDK: 343.85 ; 343.123.12
Primljeno: 18. novembra 2011. god.

SPREČAVANJE I SUZBIJANJE KRIMINALITETA I PROFESIONALIZACIJA POLICIJE

U stručnoj javnosti, ali i među građanima sve češće se postavlja pitanje adekvatnosti postupanja policijskih službenika u pojedinim situacijama, a time i kompetentnosti policijskih službenika, odnosno profesionalizacije policije uopšte. Istovremeno, sve više se naglašava da je kadrovski potencijal jedan od ključnih faktora i preduslova uspešnosti u radu i razvoju svake organizacije. Ovo je odavno poznato, prihvaćeno i nebrojeno puta potvrđeno u različitim sferama delatnosti. Delikatni i odgovorni poslovi sprečavanja i suzbijanja kriminaliteta nikako nisu izuzetak, te se i izboru i obrazovanju izvršilaca tih poslova mora posvetiti dužna pažnja. Cilj ovog rada je da ukaže na nužnost razvijanja kompetencije policijskih službenika kroz školovanje na visoko školskim ustanovama na kojima se, uz oslanjanje na postignuća pionira kriminalistike Republici Srbiji, ova nauka razvija, ali i oplemenjuje iskustvom kriminalista praktičara uključenih u nastavni proces.

Ključne reči: policija, suprotstavljanje kriminalitetu, profesionalizam, obrazovanje.

1. Uvod

Kriminalitet, kao pojava u društvu koja se manifestuje u vršenju društveno opasnih dela koja su zakonom određena kao krivična dela,¹ predstavlja kompleksnu pojavu čije izučavanje zahteva interdisciplinarni pristup. U početku, kriminalitet je izučavan isključivo sa pravnog aspekta, da bi se potom afirmisali: kriminalistički, kriminološki, penološki, sudsko medicinski i drugi aspekti. Poslednjih godina sve je prisutnije korišćenje znanja iz oblasti prirodnih i tehničkih nauka, kao i dostignuća u oblasti informatike. Ovakav trend pokazao se kao neminovan s obzirom na obeležja savremenog kriminaliteta koji se preobražava, modifikujući postojeće i uvodeći nove oblike kriminalnih ponašanja. Savremeni trenutak obeležen je sve masovnijim i organizovanijim kriminalnim delovanjem, kao i specijalizacijom i profesionalizacijom učinilaca krivičnih dela. Iz ovih razloga nameće se potreba da reakcija društvene zajednice, usmerena na suzbijanje kriminaliteta, bude zakonski i naučno utemeljena i implementirana od strane stručnih kadrova.² Kompetentnost državnih organa u čijoj je nadležnosti suzbijanje kriminaliteta, predstavlja *conditio sine qua non* uspešne zaštite društva od kriminaliteta.

Profesionalizam, po definiciji, podrazumeva pripadanje profesiji i ponašanje na način koji je u skladu sa profesionalnim standardima. Profesija je zanimanje koje karakteriše organizovano i specijalizovano znanje stečeno kroz opsežno (uključujući i specijalizovano) obrazovanje i utvrđen skup internih standarda i etičkih smernica koji čine pripadnike profesije odgovornim (jednih prema drugima i organizaciji kojoj služe). Uz to, profesija, po pravilu, zahteva i akreditaciju ili licencu, ima poseban etički kodeks i obezbeđuje odgovornost svojih pripadnika. Saglasno tome samo onome ko je „kvalifikovan“ omogućava se ulazak u profesiju.

U ovom kontekstu posmatrano sve češće se ističe da i policijski posao mora biti „prava profesija“, slično profesijama lekara, pravnika ili nastavnika. Pritom, odrednica „lekar“ za stručnjaka medicinske struke podrazumeva da je ta osoba završila medicinski fakultet. S druge strane, predviđeno je da će se onaj ko se bez odgovarajuće stručne spremlje bavi lečenjem ili pružanjem drugih medicinskih usluga kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine (čl. 254. KZ RS³). Drugim rečima, kažnjivo je bavljenje poslovima lekara od strane lica bez odgovarajuće stručne spremlje, uključujući tu i bavljenje od strane lica sa nižim stepenom školske spremlje iz oblasti medicine. Kada je reč o lekarima specijalistima, podrazumeva se

1 Aleksić, Ž., Milovanović, Z., Leksikon kriminalistike, Beograd, 1995, str. 142.

2 O značaju specijalizacije u kriminalističkom radu, odnosno novog profila policajca šire: Aleksić, Ž., Škulić, M., Kriminalistika, Beograd, 2002, str. 23-26; Krivokapić, V., Žarković, M., Simonović, B., Kriminalistička taktika, Beograd, 2005, str. 26; Simonović, B., Kriminalistika, Kragujevac, 2004, str. 93-95.

3 „Službeni glasnik RS“, br. 85/05 – dr. zakon, 115/05, 49/07, 20/09 – dr. zakon, 72/09 i 76/10.

da su oni po završetku školovanja na medicinskom fakultetu stekli dodatno specijalističko obrazovanje, po programu referentnih ustanova iz oblasti medicine.

Situacija je, ako ne ista onda, veoma slična i u drugim oblastima ljudskog rada i stvaralaštva, pa i u pravosuđu, i to posebno u delu koji se u funkcionalnom smislu u najvećoj meri oslanja na efekte i rezultate kriminalističkog rada policije, to jest u pogledu „tužilaca“ i „sudija“, ali i njihovih pomoćnika. Tako npr. zvanje tužilačkog saradnika može steći lice koje ima položeni pravosudni ispit, a zvanje višeg tužilačkog saradnika lice koje posle položenog pravosudnog ispita ima najmanje dve godine radnog iskustva u pravnoj struci (čl. 120. Zakona o javnom tužilaštvu)⁴. Uz druge zakonom predviđene uslove, izbor javnog tužioca i zamenika javnog tužioca podrazumeva da je kandidat završio pravni fakultet, položio pravosudni ispit i da je dostojan funkcije javnog tužioca. Traži se i radno iskustvo u pravnoj struci nakon položenog pravosudnog ispita, i to: četiri godine za osnovnog javnog tužioca i tri godine za zamenika osnovnog javnog tužioca; sedam godina za višeg javnog tužioca i šest godina za zamenika višeg javnog tužioca; deset godina za apelacionog javnog tužioca i javnog tužioca posebne nadležnosti i osam godina za zamenike apelacionog javnog tužioca i zamenika javnog tužioca posebne nadležnosti; dvanaest godina za Republičkog javnog tužioca i jedanaest godina za zamenika Republičkog javnog tužioca (čl. 76. i 77. Zakona o javnom tužilaštvu).

Ako se samo navedeno ima u vidu, s razlogom se postavlja pitanje zašto se toleriše praksa, po kojoj u očuvanju veoma bitnih vrednosti pojedinca i zajednice, kao što su npr. život, sloboda, čast, dostojanstvo i imovina, od različitih oblika ugrožavanja kriminalnim ponašanjem, u redovima profesionalne službe, što policija nesumnjivo mora da bude, mogu učestvovati i subjekti čija stručna kvalifikacija i neophodno znanje nisu preciznije određeni i standardizovani.

2. Policija i profesionalizam

Kvalitet policijskog postupanja u sprovođenju zakona i očuvanju osnovnih vrednosti pojedinaca i zajednice se sve češće ispituje i zbog značaja koji ima na formiranje stava građana o pravdi i legitimitetu države. I iz ovog razloga bilo bi logično da se odgovori na pitanje o profesionalizmu policije, odnosno na pitanje kriterijuma za zvanje „policijski inspektor“ kreću u definisanim okvirima (strukturisanih poput onih za lekare, sudije, tužioce...). Veliki društveni značaj policijske delatnosti, kao i postojanje pojedinačnih interesa građana da o njihovim pravima i

4 Ovo podrazumeva i jačanje kapaciteta policijskih snaga za primenu zakona i održavanje javnog reda uz minimalnu upotrebu prinude, razvoj rukovođenja, organizacije i administracije, pojačanu sposobnost sprovođenja pojedinačnih operacija, istraga i drugih specijalizovanih funkcija. Burack, J., *The Pursuit of Police Professionalism and Dignification*, dostupno 1.11.2011. na <http://www.usembassy-mexico.gov/PDH/eConfBurack.html>

obavezama odlučuje nadležni organ, na čije zakonito, stručno, profesionalno, nepristrasno i odgovorno postupanje se mogu osloniti, predstavlja imperativ današnjice.

Generalno, profesionalizacija u sebi sadrži: monopol nad bitnom javnom službom (što policija ima), etički kod (koji garantuje građanima precizne standarde po kojima će se služba vršiti), posebna znanja i veštine (obuku, školovanje i učenje tokom celog radnog veka), autonomiju i diskreciona ovlašćenja u donošenju odluka (sposobnost procenjivanja i kreativnog razmišljanja).

Tradicionalni način gledanja na profesionalizam policije podrazumeva bazični integritet policajaca, njihovo poštenje, privrženost etičkim kodeksima, kao i poštovanje određenih pravila ponašanja i standarda. Modernija koncepcija profesionalne policije, uz navedeno, podrazumeva i veće angažovanje policije u zajednici i efikasnije suprotstavljanje kriminalitetu od strane „pametnijih policajaca“, a zajednica, više nego ikada pre, traži efektivnije policijske usluge i poštovanje ljudskih prava.⁵

Profesionalna policija je odgovorna, pridržava se zakona, humana je i integrisana u zajednicu. Ukoliko nepristrasno štiti ljude i njihovu imovinu, pomaže im u hitnim situacijama, radi prema slovu i duhu zakona, a sredstva prinude koristi kao poslednje sredstvo redukovaće sve oblike nezadovoljstva šire zajednice.⁶ Iz ove perspektive posmatrano, ukoliko su stope kriminaliteta niske, policija može istupati sa starim tradicionalnim profesionalnim modelom vršenja policijskih poslova – policija je učtiva i poštena, a javnost smatra da nema problema i ne žali se. S druge strane, kada su stope kriminaliteta visoke javnost će smatrati da je policija neefikasna, pa će i tradicionalni model profesionalizma trpeti kritike.⁷

Zajednici su potrebni policajci koji su naučeni određenim veštinama, patroliranju, adekvatnoj reakciji na hitan poziv, rešavanju različitih konfliktnih situacija, lišenju slobode, obezbeđivanju lica mesta, istraživanju krivičnih dela i koji, uz to, dobro rasuđuju i imaju zreo pogled na svet. Ovo pretpostavlja da je policajac intelektualno radoznao, da ume da koristi i kombinuje ideje i osnovni je preduslov formiranja uspešnog i zadovoljnog policajca. Drugi je da mu policijska organizacija omogući da razvija samopouzdanje, sposobnost rasuđivanja i veštine do te mere da u raznim situacijama može samostalno donositi odluke koje će odgovarati

5 Ovo podrazumeva i jačanje kapaciteta policijskih snaga za primenu zakona i održavanje javnog reda uz minimalnu upotrebu prinude, razvoj rukovođenja, organizacije i administracije, pojačanu sposobnost sprovođenja pojedinačnih operacija, istraga i drugih specijalizovanih funkcija. Burack, J., *The Pursuit of Police Professionalism and Dignificaci3n*, dostupno 1.11.2011. na <http://www.usembassy-mexico.gov/PDH/eConfBurack.html>

6 Nicole Ball, N., Halevy, T., *Making Peace Work: Lessons for the International Development Community*, Conference Report, Washington, DC: Overseas Development Council, May 9, 1996., dostupno 1.11.2011. na <http://www.creativeassociatesinternational.com>

7 O problemima definisanja kriterijuma za merenje efekata profesionalizacije policije videti: Carter, L., Wilson, M., *Measuring Professionalism of Police Officers*, *Police Chief* Vol.73 (8), 2006 p. 42-44.

datoj situaciji. Što ga više policijska organizacija podstiče na interakciju sa pojedincima i grupama, policajac će obazrivije koristiti svoja diskreциона ovlašćenja u odnosu na članove zajednice.

Ljudi se pokoravaju autoritetu jer veruju da onaj ko ima autoritet zna šta radi, stoga su ljudi koji poseduju autoritet odgovorni onima koji im ga daju. Zato je nedvosmislena obaveza policije da stvori mehanizme odgovornosti prema javnosti kako bi uverila građane da ona zaista zna šta i kako radi.⁸ Dobar policajac je onaj koji u zajednici u kojoj radi ume da prepozna i stvara prijatelje koji će mu pomoći u radu, da identifikuje prestupnike i protivnike i osmisli načine na koje će im se najbolje suprotstaviti.

S obzirom da profesionalizam podrazumeva visoke standarde regrutovanja i selekcije, obrazovanje na policijskim i drugim referentnim visokoškolskim ustanovama (pravni fakulteti, fakulteti bezbednosti), osnovnu i specijalizovanu obuku u centrima za obuku policije i sertifikaciju, pridržavanje utvrđenih standarda ponašanja i etike, opremu i naoružanje, privrženost zajednici i adekvatnu nadoknadu za obaljanje poslova, razumljivo je što se sve više razmatra pitanje načina na koji se policajci regrutuju i obučavaju.

Cilj procesa regrutacije i selekcije je odabir onih koji će posao policajca obavljati uz integritet i poštenje i koji su najkvalifikovaniji za policijski posao. Ovim će se na najefikasniji način obesmisлити stavovi da i bez visoke inteligencije, ali sa snažnom telesnom građom i dovoljnom visinom možeš postati policajac. O štetnosti lošeg modela selekcije policajaca svedoče i svetska iskustva. Istraživanja su pokazala da je do najvećih skandala u policiji usled korupcije dolazilo nakon što je policija sprovodila masovna zapošljavanja na radna mesta policajca bez sprovođenja temeljne provere kandidata. Uporedo sa ovim isticano je da profesionalizacija u policiji zahteva razvoj i upotrebu validnih selekcionih kriterijuma – zdravlje, intelektualne sposobnosti i zrelost ličnosti.⁹ Ovo stoga što cilj policije mora biti da privuče i da u svojim redovima zadrži kvalifikovane i motivisane policijske profesionalce. Sa ovim u vezi je i stav da policija, kao i svaki drugi „javni servis“ ne mora i ne treba da bude kvantifikovana, već kvalifikovana.

Problem u regrutaciji nastaje i ukoliko željeni kvaliteti i karakteristike policajaca nisu definisani na adekvatan (prihvatljiv i merljiv) način. O postojanju problema svedoči i činjenica da se fizičke karakteristike kandidata definisane na visokom nivou i dalje prihvataju kao eliminacione komponente. Iako su i one od

8 Najprostiji vid je izdavanje godišnjih izveštaja, ali ne o stopama kriminaliteta, već o tome kako se postupalo po žalbama građana. Policija, takođe, treba da ima građanske savetodavne odbore, koji će joj pomagati u planiranju, kao i nadzorne odbore.

9 U izveštaju Kriminalističke komisije SAD iz 1967. (Crime Commission Report) godine istaknuto je da dotadašnji preovlađujući zahtevi, visina, težina, finansijska istorija i svaki protivpravni dosije, nisu bili garancija pronalaska kompetentnog policajca.

značaja, uspešna regrutacija zahteva smislenije definisanje karakteristika koje se uvažavaju pri proceni kvaliteta kandidata i to na način da su povezane sa efektivnim obavljanjem policijskog posla (sposobnost nezavisnog mišljenja, vršenje raznih uloga i funkcija, prihvatanje drugih kultura i sposobnost razumevanja prirode posla). Nema sumnje da policija ima težak zadatak u regrutovanju i zbog činjenice da savremene generacije odrastaju u kulturi u kojoj je „socijalno prihvatljivo“ vršenje manjih prekršaja ili „rekreativna“ upotreba nekih narkotika.

Kako je već naglašeno profesionalizam nije isto što i veština regulisanja saobraćaja, lišenja slobode, potezanja oružja, pisanja kvalitetnih izveštaja. Ona podrazumeva mnogo više, a samo adekvatno obrazovan policajac ima superiorniju sposobnost rešavanja problema. Viši nivo obrazovanja i sticanje znanja koja su u funkciji obavljanja policijskih poslova obezbeđuje teoretski okvir praktičnog postupanja i omogućava policajcu bolje snalaženje i adekvatnije reagovanje u najsloženijim situacijama. U vezi sa ovim, potrebno je definisati zahtev za određenim brojem godina obaveznog policijskog obrazovanja kako bi zainteresovane osobe bile upoznate za uslovima.

Policijski posao je postao veoma složen, pa je logično što su obrazovani policajci bolji izvršioци i što i same policijske agencije ističu zahteve za edukacijom policajaca na višem nivou. Kultura profesionalne policije poziva ne traži one koji svoj policijski posao pravedno i časno dugo godina obavljaju, već prave profesionalce, koji uz navedeno, poseduju i nadograđuju znanje o društvenim kretanjima i odnosima, o zajednici, o prestupništvu, kao i o resursima javnog i privatnog sektora za rešavanje problema!¹⁰

Saglasno rečenom, moderni kriminalistički inspektori moraju imati završen fakultet jer njihov glavni posao nije da stoje kao vratari ulaza u sistem krivičnog pravosuđa, produkujući slučajeve za tužilaštvo i sud.¹¹ Oni moraju da razumeju vrednost prevencije kriminaliteta, da razvijaju naviku prikupljanja podataka iz svih raspoloživih i pravno dozvoljenih izvora o trendovima kriminaliteta, promenama u načinu kriminalnog organizovanja i delovanja, obrađuju ih i koriste u cilju iznalaženja najadekvatnijih odgovora i raspodele resursa.¹² Jedno od istraživanja

10 Carter, L., Wilson, M., Measuring Professionalism of Police Officers, *Police Chief* Vol.73 (8), 2006 p. 42-44.

11 O različitim modelima policijskog obrazovanja šire: Pagon, M., Virjent-Novak B., Djuric, M., Lobnikar B., EUROPEAN SYSTEMS OF POLICE EDUCATION AND TRAINING, POLICING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE: Comparing Firsthand Knowledge with Experience from the West, College of Police and Security Studies, Slovenia, 1996; Kešetović Ž., Usporedni modeli obrazovanja i obuke policije, VŠUP, Beograd, 2005.

12 Roy Robergi i Scott Bonn sprovedli su istraživanje indikatora performansi i stavova fakultetski obrazovanih policajaca i došli do rezultata da su isti manji „diktatori“, fleksibilniji, pokazuju veći osećaj za odnose u zajednici, unapređuju mere policije, manje je pritužbi na njihov rad od strane građana, manje odsustvuju sa posla. Policije sa višim obrazovnim standardima manje vrše disciplinska kažnjavanja jer se policajci ponašaju u okviru prihvaćenih parametara. Roberg, R., Scott Bonn, S., Higher education and policing: where are we now?, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 27 Iss: 4, pp. 469-486, 2004.

koje je sprovedeno 2003. godine u SAD pokazalo je opipljivu korist od fakultetskog obrazovanja policajaca.¹³

Uvođenje profesionalnih standarda u proces regrutacije policije mora se vršiti postepeno i tako da u što je moguće manjoj meri pogađa već zaposlene. Istovremeno, u uslovima i isticanja i preuzimanja odgovornosti, kontraproduktivno je odlaganje sistemskog povećanja kvaliteta javnog servisa koji vrši policija.¹⁴ Policija koja se sama preispituje, koja prihvata stavove i inicijative zajednice, uliva poverenje i ima šanse za bude prihvaćena i da se razvija.¹⁵

3. Međunarodni i nacionalni standardi u oblasti izgradnje profesionalne policije

Potreba da se naglasi dostupnost svih javnih službi i da se za učešće u njihovom radu ne postavljaju nikakvi uslovi, niti pak tolerišu posebni razlozi prednosti, osim vrlina i obdarenosti istaknuta je još Deklaracijom o pravima čoveka i građanina od 1793. godine koja čini sastavni deo tzv. Montanjarskog ustava iz iste godine. Posmatrajući izgradnju međunarodnih pravnih instrumenata u oblasti zaštite ljudskih prava, pitanje stručnog i odgovornog vršenja poslova, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, sem po objektivnim činjenicama koje neko lice preporučuje za vršenje određenih zadataka u primeni prava, godinama sve više je dobijala na značaju. Tako, i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima¹⁶ predviđajući formiranje Komiteta za ljudska prava zahteva da njegovi članovi moraju biti ličnosti visokih moralnih osobina, priznate upućenosti u oblasti ljudskih prava i sa pravničkim iskustvom. Sličnu odredbu sadrži i Evropska konvencija za

13 LaGrange, T. C., The role of police education in handling cases of mental disorder, *Criminal Justice Review*. 28.1, 2003., 88-112.

14 O prednostima i mogućim načinima uvođenja fakultetskog obrazovanja policajaca šire: Eterno, A. J., *Homeland Security and the Benefits of College Education: An Exploratory Study of the New York City Police Department's Cadet Corps*, *Professional Issues in Criminal Justice* Vol 3(2), 2008. p 1-16; Trofymowych, D., *Police Education Past and Present: Perceptions of Australian Police Managers and Academics*, *The Flinders Journal of Law Reform*, Adelaide, Australia, 2007. vol. 10 (3), p. 419-433.

15 O dilemama u vezi sa potrebom, načinom i efektima profesionalizacije policije videti: Carlan, E. P., Lewis, A. J., *Professionalism in Policing: Assessing the Professionalization Movement*, *Professional Issues in Criminal Justice*, 2009, vol 4(1), p. 39-57.

16 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (International Covenant on Civil and Political Rights), usvojen i otvoren za potpisivanje i ratifikovanje ili pristupanje rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200 A (XXI) od 16. decembra 1966. godine, a stupio na snagu 23. marta 1976. godine u skladu sa čl. 49. ("Službeni list SFRJ", br. 7/71 – Međunarodni ugovori).

zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda¹⁷ koja ustanovljenjem Evropskog suda za ljudska prava postavlja određene zahteve pri izboru sudija ovog suda.

O neophodnosti adekvatne kvalifikacije i o načinu postupanja određenih državnih organa govore i Osnovni principi vezani za nezavisnost sudstva,¹⁸ usvojeni od Ujedinjenih nacija, kojima se predviđa da lica odabrana da vrše funkciju sudija moraju biti poštena i stručna i imati potvrdu o potrebnom obrazovanju i pravničkim kvalifikacijama, kao i pravo da osnivaju udruženja i da stupaju u njih, između ostalog i radi unapređivanja profesionalnog usavršavanja.

Kada je u pitanju policijska delatnost, naročito profesionalna policijska etika, izvesna pažnja ovom pitanju poklonjena je međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, s tim da je ovo pitanje posebno obrađeno Kodeksom ponašanja lica odgovornih za primenu zakona,¹⁹ koji predviđa da će lica odgovorna za primenu zakona, svesna značaja zadatka koji obavljaju, marljivo i dostojanstveno obavljati zadatke, u skladu s principima prava čoveka. Instrument koji se može porediti sa gore pomenutim Kodeksom je Deklaracija o policiji.²⁰ Ova Deklaracija, pored ostalog sadrži odredbe o etici, odnosno pravnim i moralnim obavezama pripadnika policije, kao i odredbe o organizaciji snaga policije i ličnim i profesionalnim karakteristikama policajaca.

Insistiranje na poštovanju odgovarajućih postupaka selekcije, stalnoj i detaljnoj profesionalnoj obuci, uz periodično proveravanje sposobnosti i programa specijalne obuke pripadnika policije koji nose oružje, učinjeno je na Osmom kongresu Ujedinjenih nacija o sprečavanju krivičnih dela i postupku prema izvršiocima, održanom u Havani, od 27. avgusta do 7. septembra 1990. godine.²¹ Tom prilikom verifikovani su Osnovni principi u vezi sa upotrebom fizičke sile i oružja i Smernice (uputstva) za efikasnu primenu Kodeksa ponašanja policijskih kadrova.²²

Napomenućemo da i pojedine konvencije u svojim odredbama predviđaju posebne dužnosti vezane za obuku policije u suzbijanju određenih vrsta krivičnih

18 Osnovni principi vezani za nezavisnost sudstva (Basic principles on the independence of the judiciary), usvojeni od strane Sedmog kongresa Ujedinjenih nacija za sprečavanje zločina i postupanje prema prestupnicima, održanog u Milanu od 26.8. do 6.9.1985. i potvrđeni od strane Generalne skupštine u njenim rezolucijama 40/32 od 29.11.1985. i 40/146 od 13.12.1985. (Ne podleže ratifikaciji jer nije međunarodni ugovor.)

19 Kodeks ponašanja lica odgovornih za primenu zakona (Code of conduct for law enforcement officials) usvojen od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija rezolucijom br. 34/169 od 17.12.1979. godine. (Ne podleže ratifikaciji jer nije međunarodni ugovor.)

20 Deklaracija o policiji je dodatak Rezolucije br. 690 od 1979. godine, koju je usvojila Parlamentarna skupština Saveta Evrope, 8. maja 1979. godine. Navedeno prema: De Rover, C., To Serve and Protect: Human Rights and Humanitarian Law for Police and Security Forces, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1998, p. 156.

21 De Rover, C., op. cit., str. 157.

22 Cotić, D., Dokumenti OUN o pravima čoveka i krivično pravosuđe, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 1/89, str. 88.

dela. U tom smislu, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala²³ posebnu pažnju posvećuje razvijanju specifičnih programa obuke za osoblje koje radi u oblasti prevencije, otkrivanja i kontrole krivičnih dela obuhvaćenih ovom Konvencijom.

Ustav Republike Srbije²⁴ u članu 36. predviđa pravo na jednaku zaštitu prava i na pravno sredstvo na način da jemči jednaku zaštitu prava pred sudovima i drugim državnim organima, imaoćima javnih ovlašćenja i organima autonomne pokrajine i jedinica lokalne samouprave. Ovo podrazumeva i pravo na sigurnost i zaštitu čoveka u postupku utvrđivanja činjenica od strane nadležnih državnih organa. Obezbeđivanje ove sigurnosti manifestuje se, pored ostalog i kroz odredbe Zakona o policiji²⁵ o obavezama policijskih službenika. Policijski službenik u obavljanju svojih poslova služi zajednici i štiti sva lica od nezakonitih delovanja, obavezan je da uvek postupa profesionalno, odgovorno i humano i da poštuje ljudsko dostojanstvo, ugled i čast svakog lica i druga njegova prava i slobode (čl. 13). Stručnom obrazovanju policije posvećeno je posebno poglavlje zakona (čl. 152. do čl. 154). Pod stručnim osposobljavanjem i usavršavanjem za potrebe policije, u smislu ovog zakona, podrazumeva se sticanje i unapređivanje znanja, veština, stavova i ponašanja, odnosno povećanje efikasnosti i efektivnosti u obavljanju policijskih poslova (čl. 153. st. 1).

4. Edukacija za potrebe kriminalističke policije

Podizanje nivoa efikasnosti policijskih službenika u suprotstavljanju kriminalitetu, uz normativno određenje ciljeva, zadataka, obaveza i ovlašćenja, podrazumeva i preciziranje elementa presudnih za ovladavanje znanjima i veštinama potrebnim za njihovu realizaciju. Definisanje pretpostavki i garancija uspešnog policijskog rada, našlo je svoju potvrdu i u izdvajanju i isticanju faktora koji su svoj izraz dobili i u brojnim profesionalnim kodeksima policije.²⁶ U svima je, kao bitan element, istaknuto svojevršno javno obećanje građanima da će se policajci u pružanju usluga građanima pridržavati najviših profesionalnih standarda. Između ostalog, to znači i da će svaki pripadnik policije svestan odgovornosti za kvalitet svog profesionalnog rada iskoristiti svaku raspoloživu mogućnost da proširi i poboljša nivo svog znanja i kompetencije.²⁷

23 Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, dopunjena Protokolima usvojenim u Palermu, od 12. do 15. decembra 2000. godine u naš pravni sistem uvedena 2001. („Službeni list SRJ“, br. 6/01 – Međunarodni ugovori).

24 Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 83/06.

25 „Službeni glasnik RS“, br. 101/05.

26 Šire: Kešetović, Ž., Sociologija, izbor tekstova za radnike OUP-a, praktikum, VŠUP, Beograd, 1999. str. 189-203.

27 Kleinig J., The Ethic of Policing, Cambridge University Press, New York, 1996, str. 236, prema: Kešetović, Ž., Sociologija, izbor tekstova za radnike OUP-a, praktikum, VŠUP, Beograd, 1999, str. 194.

Kodeksom o policijskoj etici koji je Vlada Republike Srbije usvojila 2006. godine²⁸ naglašava se da se izbor kandidata i prijem na rad u policiji zasniva na ličnim kvalifikacijama i iskustvu kandidata koje je relevantno za policijske poslove i zadatke (čl. 21), kao i to da je dužnost policijskih službenika da tokom rada razvijaju svoje lične sposobnosti kojima se ispoljava ispravno rasuđivanje, otvoren stav, zrelost, poštenje, komunikativnost i, gde je potrebno, veština predvođenja i upravljanja (čl. 24. st. 1). Nažalost, ono što se susreće u praksi, a što je još žalosnije, prihvata i brani različitim izgovorima (npr. da je reč o ustaljenom modelu napredovanja u službi, da za pojedina radna mesta nema dovoljno adekvatno školovanog kadra i sl.) neretko odudara od proklamovanog zalaganja za profesionalizaciju. Tako jeste, ali zasigurno da tako niti mora, niti sme da bude.

Stoga se, s razlogom, postavlja pitanje zašto ni preduslovi za raspoređivanje, ni kriterijumi za napredovanje policijskih službenika zaduženih za obavljanje poslova sprečavanja i suzbijanja kriminaliteta nisu preciznije definisani. Posledično, to znači da nosioci poslova zaštite najznačajnijih vrednosti pojedinca i zajednice (života, slobode, časti, dostojanstva, imovine itd.) od različitih oblika ugrožavanja kriminalnim ponašanjem, mogu, uz policijske službenike koji su tokom studiranja sistematski sticali i unapređivala znanja i sposobnosti značajna za poslove koje obavljaju, biti i oni koji poseduju diplome visokoškolskih institucija formiranih radi obrazovanja stručnjaka drugih profila (npr. iz oblasti gastronomije, ugostiteljstva, vaspitavanje predškolske dece, agromenadžmenta, ratarstva i povrtarstva, stočarstva, zaštite bilja, voćarstva i vinogradarstva i sl.).

Istorijski posmatrano, discipline za koje je smatrano da osposobljavaju za efikasnu borbu protiv kriminaliteta bile su u početku prvenstveno pravne. Razvojem prakse i nauke afirmisan je nov pristup koji podrazumeva i izgradnju novih naučnih disciplina i interdisciplinarni pristup ovom fenomenu. Uz kriminologiju, kriminalnu politiku i penologiju, razvijane su i discipline poput kriminalistike, sudske medicine, sudske psihologije, a sve je očiglednija mogućnost i nužnost korišćenja znanja drugih naučnih disciplina u borbi protiv kriminaliteta (fizike, hemije, biologije, informatike, itd.). Neizostavna pretpostavka uspešnosti kriminalističkog postupanja je i dobro poznavanje krivičnog prava, pravila o dokazima, istražnih tehnika, mogućnostima primene pojedinih naučnih i tehničkih dostignuća, kao i znanje o ljudima koji izvršavaju krivična dela i o njihovom modus operandi.²⁹

S obzirom na brojnost i složenost policijskih zadataka u borbi protiv kriminaliteta, jasno je da su i potrebni obrazovni profili pripadnika kriminalističke policije različiti. Specijalisti za obavljanje određenih poslova u okviru kriminalističke prakse moraju imati standardizovana, to jest nesumnjiva i verifikovana znanja

28 „Službeni glasnik RS“, br. 92/06.

29 Weston, P. B., Weells, K.M., *Criminal investigation: basic perspectives*, – 7th ed., New Jersey, 1997, str. 9.

stečena na odgovarajućim višim, odnosno visokoškolskim ustanovama van sistema policijskih obrazovnih institucija (npr. znanja iz različitih oblasti saobraćaja, elektrotehnike, biologije, matematike, fizike, hemije, medicine, psihologije, itd.).

U cilju unapređenja ukupnih nastojanja u borbi protiv kriminaliteta, prilagodavanjem nivoa i strukture znanja nosilaca tih aktivnosti u okviru kriminalističke prakse, potrebno je i ostvarljivo, permanentno unapređenje nastavnog procesa u policijskim obrazovnim ustanovama i to ne samo modifikovanjem postojećih i unošenjem novih nastavnih sadržaja, već i angažovanjem istaknutih stručnjaka iz aktivnog policijskog kadra u procesu obrazovanja novih generacija stručnjaka. U uslovima bliže saradnje otvorene su mogućnosti unapređenja bitnih oblasti rada, npr. poput procedura u komunikaciji sa građanima, upotrebi oružja i drugih sredstava prinude. Ovo je put ka prevladavanju neujednačenosti, pa i neadekvatnosti postupanja u obavljanju svakodnevnih policijskih poslova, ali i u pravilnoj proceni i postupanju u konfliktnim, odnosno potencijalno rizičnim situacijama. Naravno, ne sme se smetnuti s uma ni činjenica da isključivo multidisciplinarni pristup istraživanju problema može rezultirati konkretnim predlozima mera za unapređenje rada policijskih službenika.

S pravom se, i to veoma često postavlja pitanje da li je opravdano da država, s jedne strane, na nesumnjivo vrlo visokom profesionalnom nivou, školuje jedan uži obrazovni profil za obavljanje policijskih poslova, a da se, potom, na kriminalističko operativnim, naravno i drugim policijskim poslovima, angažuju lica koja evidentno ne poseduju znanja definisana kao neophodna za efikasno kriminalističko postupanje. Zbog toga je ova pitanja potrebno preciznije regulisati najpre odgovarajućim aktom o sistematizaciji radnih mesta u MUP-u i, šire posmatrano, određivanjem i sprovođenjem dosledne kadrovske politike.

Istorijski posmatrano, kada se govori o višem i visokom obrazovanju koje je od najvećeg značaja za profesionalizaciju policije u Republici Srbiji posebno su značajne dve institucije: Viša škola za unutrašnje poslove u Zemunu koja je školske 1972/1973. godine upisala prvu generaciju studenata i Policijska akademija koja je počela sa radom 1993. godine. Aktivnosti usmerene ka integraciji ovih obrazovnih institucija rezultirale su 7. jula 2006. godine odlukom Vlade Republike Srbije, o osnivanju Kriminalističko-policijske akademije kao samostalne visokoškolske ustanova za ostvarivanje akademskih i strukovnih studijskih programa svih nivoa za potrebe policijskog obrazovanja, kao i za druge oblike stručnog obrazovanja i usavršavanja od značaja za kriminalističko-policijske i bezbednosne poslove. Doprinos koji su unapređenju kvaliteta rada na sprečavanju i suzbijanju kriminaliteta u Republici Srbiji dali prof. dr Živojin Aleksić, prof. dr Vladimir Vodinelić, prof. dr Vladimir Krivokapić, a uz njih, a mnogo češće uz njihovu podršku i brojni drugi, ogleda se i u činjenici da se kriminalistika kao nastavni predmet danas izučava i na brojnim drugim visokoškolskim ustanovama.

5. Zaključak

Savremena epoha se odlikuje specijalizacijom u skoro svim oblastima života. S jedne strane, ovo podrazumeva brzo osvajanje i primenjivanje novih sredstava i tehnologija, dok se na drugoj strani stvaraju uslovi za nastajanje negativnih posledica ove pojave. Pored ostalog, negativne posledice se mogu manifestovati i u vidu intenzivne specijalizacije učinilaca krivičnih dela i njihove sve bolje opremljenosti. Protiv takvih učinilaca i njihovih, po pravilu, detaljno planiranih i precizno izvedenih kriminalnih radnji, uspešni mogu biti samo kvalitetno obučeni subjekti antikriminalne prakse. Saglasno rečenom, pitanje profesionalizacije policije poseban značaj ima u delu njenih poslova koji se ogledaju u sprečavanju, otkrivanju, rasvetljavanju i dokazivanju krivičnih dela, odnosno otkrivanju i lišenju slobode njihovih izvršilaca. Gledano kroz prizmu primene naučnih i tehničkih dostignuća u pronalaženju, fiksiranju, izuzimanju, analizi i tumačenju materijalnih dokaza, s pravom, se ističe da su oni postali jedno od najjačih oružja suprotstavljanja kriminalitetu. Pritom, nema sumnje da će pribavljeni dokazi biti prihvatljivi i uverljivi samo ako su na stručan način pronađeni, fiksirani, obrađeni i sačuvani.

O profesionalizaciji kriminalističke policije, a time i o imperativu redefinisavanja kriterijuma za regrutovanje kadrova kriminalističke policije, odnosno definisanju kriterijuma za napredovanje policajaca u službi može se govoriti i uz oslanjanje na odredbe važećeg Zakonika o krivičnom postupku, kao i u odnosu na propise o izboru sudija i javnih tužilaca, pa i kroz prizmu Zakonika o krivičnom postupku usvojenog u Narodnoj skupštini Republike Srbije 26. septembra 2011.³⁰ (u daljem tekstu ZKP/2011) koji, takođe, predviđa „prisustvo“ policije u postupku. Tako se npr. već u okviru osnovnih odredbi, tačnije u čl. 6. st. u stavu 4. naglašava da su javni tužilac i policija dužni da nepristrasno razjasne sumnju o krivičnom delu za koje sprovode službene radnje, i da sa jednakom pažnjom ispituju činjenice koje terete okrivljenog i činjenice koje mu idu u korist. „Prisustvo“ policije u postupku podrazumeva i ovlašćenje za preuzimanje dokaznih radnji.

Zakonodavac je naglasio i mogućnost da javni tužilac zatraži pomoć policije (forenzičke, analitičke i dr.) u vezi sa sprovođenjem istrage (čl. 298. st. 4. ZKP/2011), odnosno da u skladu sa odredbama ovog zakonika poveri policiji izvršenje pojedinih dokaznih radnji (čl. 299. st. 4. ZKP/2011). Forenzičku registraciju osumnjičenog koja uključuje uzimanje otisaka papilarnih linija i delova tela, bukalnog brisa i ličnih podataka, kao i sastavljanje ličnog opisa i pravljenje fotografija, odnosno uzimanje otisaka papilarnih linija i delova tela, odnosno bukalnog brisa od oštećenog ili drugog lica zatečenog na mestu krivičnog dela, po

30 Objavljen u Službenom glasniku br. 72/2011, a primenjuje se od 15. januara 2013. godine, izuzev u postupcima za krivična dela organizovanog kriminala ili ratnih zločina koji se vode pred posebnim odeljenjem nadležnog suda u kom slučaju se primenjuje od 15. januara 2012. godine.),

naredbi javnog tužioca ili suda, može preduzeti samo stručno lice (čl. 140. ZKP/2011). Jasno je da se ovde prvenstveno, ako ne i isključivo misli na stručno lice policije. Zakonodavac je kod preduzimanja ovih, ali i drugih radnji izričit u pogledu stručnosti lica koji preduzimaju pojedine radnje. S druge strane i građani imaju pravo da u postupcima krivičnopravne zaštite njihovih sloboda i prava učestvuju isključivo profesionalci bilo da je reč o policajcima, tužiocima ili sudijama. Na istraživačima koji se bave različitim aspektima kriminalnog fenomena je i da istraže i definišu koji to profili policijskih službenika mogu da odgovore zahtevima zajednice, a na onima koji osmišljavaju i primenjuju kriterijume za njihovu selekciju to prihvate kao imperativ i bez izuzetaka.

6. Literatura

- Aleksić, Ž., Milovanović, Z., Leksikon kriminalistike, Beograd, 1995.
- Aleksić, Ž., Škulić, M., Kriminalistika, Beograd, 2002.
- Burack, J., The Pursuit of Police Professionalism and Dignificaci3n, dostupno 1.11.2011. na <http://www.usembassy-mexico.gov/PDH/eConfBurack.html>
- Ball, N., Halevy, T., Making Peace Work: Lessons for the International Development Community, Conference Report, Washington, DC: Overseas Development Council, May 9, 1996., dostupno 1.11.2011. na <http://www.creativeassociatesinternational.com>
- De Rover, C., To Serve and Protect : Human Rights and Humanitarian Law for Police and Security Forces, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1998.
- Eterno, A. J., Homeland Security and the Benefits of College Education: An Exploratory Study of the New York City Police Department's Cadet Corps, Professional Issues in Criminal Justice Vol 3(2), 2008. p 1-16.
- Kešetović, Ž., Sociologija, izbor tekstova za radnike OUP-a, praktikum, VŠUP, Beograd, 1999.
- Kešetović Ž., Uredni modeli obrazovanja i obuke policije, VŠUP, Beograd, 2005.
- Kleinig J., The Ethic of Policing, Cambridge University Press, New York, 1996.
- Krivokapić, V., Žarković, M., Simonović, B., Kriminalistička taktika, Beograd, 2005.
- LaGrange, T. C., The role of police education in handling cases of mental disorder, Criminal Justice Review. 28.1, 2003.
- Pagon, M., Virjent-Novak B., Djuric, M., Lobnikar B., EUROPEAN SYSTEMS OF POLICE EDUCATION AND TRAINING, POLICING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE: Comparing Firsthand Knowledge with Experience from the West, College of Police and Security Studies, Slovenia, 1996.

- Roberg, R., Scott Bonn, S., Higher education and policing: where are we now?, Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, Vol. 27 Iss: 4, pp.469-486, 2004.
- Simonović, B., Kriminalistika, Kragujevac, 2004.
- Trofymowych, D., Police Education Past and Present: Perceptions of Australian Police Managers and Academics, The Flinders Journal of Law Reform, Adelaide, Australia, 2007. vol. 10 (3), p. 419-433.
- Carlan, E. P., Lewis, A. J., Professionalism in Policing: Assessing the Professionalization Movement, Professional Issues in Criminal Justice, 2009, vol 4(1), p. 39-57.
- Carter, L., Wilson, M., Measuring Professionalism of Police Officers, Police Chief Vol.73 (8), 2006.
- Cotić, D., Dokumenti OUN o pravima čoveka i krivično pravosuđe, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 1/89.
- Weston, P. B., Weells, K. M., Criminal investigation: basic perspectives, – 7th ed., New Jersey, 1997.

*

*

*

Professor Milan Žarković, Ph D
Docent Dag Kolarević, Ph D
Docent Zvonimir Ivanović, Ph D

**PREVENTION AND SUPPRESSION OF CRIMINALITY
AND POLICE PROFESSIONALIZATION**

The adequacy of police officers' conduct in particular situations and, therefore, the competence of police officers, i.e. the professionalization of the police in general, represent the issues that have been increasingly often raised in expert public as well as among citizens. At the same time, it has been more and more frequently emphasized that professional potential is one of key factors and preconditions for successful work and development of every organization. The aforesaid has always been well known, accepted and confirmed countless times in various professional fields. Delicate and responsible professions including crime prevention and suppression are not an exception. Therefore, due attention has to be given to the selec-

tion and education of professionals who perform these tasks. The aim of this paper is to point out the necessity to develop the competence of police officers through education at educational institutions of higher level where, relying on the achievements of the pioneers of criminalistics in the Republic of Serbia, this science is not only developed but also enriched by the experience of experts with practical skills in criminalistics, who are included in the educational process.

Key words: *police, crime oppression, professionalism, education*